

הגאון ר' ראובליה מדנבורג ותלמידו הראי"ה קוק

(סביב המאמר של מרן הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל
"הגאון רבי ראובן זצ"ל" שנדפס בספר "לנתיבות ישראל" חלק ב)
הראל כהן

א. תולדות הגאון ר' ראובן מדנבורג

הגאון הנודע רבי ראובן לעזין בן ר' אברהם הלוי מסמרגון, המכונה גם "ר' ראובן אמצי"סלבר" וכן "ר' ראובן דינבורגר", נולד בסמרגון בשנת ה'תקע"ז, שנת הולדת הנצי"ב. משנת ה'תרל"ט רבו של הכרך הגדול דנבורג¹, שבמחוז קורלאנד אשר במערב לטביה, עת היתה עדיין חלק מרוסיה הצארית. העיר נקראת גם בשם דווינסק על שם הנהר "דווינה" המערבי (הבלטי), החוצה את לטביה וזורם בסמוך לה. בחיי ר' ראובן עדיין נשאה את שמה הגרמני דנבורג שפירושו "מצודת-הדווינה". דנבורג היושבת על צומת דרכים של מסילות הברזל, היתה אז כבר מן הגדולות שב"תחום המושב" הרוסי אשר הוקצה ליהודי רוסיה על ידי הצאר. 30,000 יהודי העיר אשר היו למעלה משליש מן האוכלוסייה, היו סוחרים וחייטים אך גם תרמו לפיתוח התעשייה והמלאכה בעיר וגרמו לביסוסה והתפתחותה.

לפנים ישב על כסא הרבנות או ששימש כאב"ד, בכמה עירות: לעבעדאווע, לאיויה, איליה, נישוויז ואמצי"סלאב (כממלא מקום ר' אברהם שמחה מח"ס "בנין של שמחה", בן אחיו של ר' חיים וולוז'ינר). תלמידו של הגאון רבי אריה לייב שפירא (רבי ליבלי מקובנא², ומלפנים בסמרגון וקלווריה). מח"ס שו"ת "ראש לראובני" (ריגא ה'תרצ"ו). מחותנו של בעל ה"מלבושי יום טוב". מתלמידיו: רבי צבי הירש הכהן וואלק אב"ד פינסק (שכינה את רבו "רבנו תם של זמננו") ורבי שלמה מרדכי ברודנא אב"ד סטויבץ.

הגאון ר' ראובן היה מהשורה הראשונה של גדולי ישראל. משיב תשובות באריכות ובהם בירורי שיטות ראשונים³. "גאון הדור, משיב הדור". היה משיב אלפי תשובות לכל גאוני זמנו, ולשאלות שהופנו אליו מארבע כנפות הארץ. תשובותיו של ר' ראובלי נמצאות גם בספרים מגדולי זמנו כמו "נחל משה" (וראה להלן בהערות לסע' ה), בספר שו"ת "תפארת זיו" לר' זאב וואלף טורבאוויץ, ורשה ה'תרנ"ו, ברקלין ה'תרצ"ט. הסכמה בספר "מלאכת חרש" לר' יחזקאל חפץ, העוסק בטיב גיטין, קידושין ויבום לחרש, וילנה ה'תרל"ה, ורשה ה'תרמ"ה.

1. דינבורג, דענעבורג, דווינסק, דאוגאופילס, דאוגאופילי.
2. אביו של הגאון ר' רפאל שפירא, ראש ישיבת וולוז'ין, חתן הגאון הנצי"ב.
3. הרצי"ה, מתוך התורה הגואלת א, עמ' קנו.
4. הרצי"ה, מתוך התורה הגואלת א, עמ' מט.

תשובות בספר "דברי שלום" לר' ליב שלום זינבר, ובתשובות מהרי"ש לר' ישראל יעקב יעבץ, ירושלים ה'תרס"ז, התכתבות עם המחבר, ועוד.⁵

את תשובותיו לא הדפיס בעצמו, באומרו "אין לי כסף להדפיס, ולדרוש לצורך זה כסף מאחרים - לא מצאתי היתר לזה".⁶ נודע בעולם התורני בגאונותו העמוקה, העצומה והמקורית, כאחד מגדולי הראשונים, בצדקותו, בטוב ליבו ובענותנותו, בטוב מזגו, בחריפותו העצומה ובשכלו הישר. היה אהוב מאד בעירו ובכל הסביבה ומפורסם בכל תפוצות ישראל.

לימים יספר תלמידו, מרן הראי"ה קוק זצ"ל, כי גם כשפסיקתו של ראובליה בענייני טריפות עשתה "רעש גדול" ובעקבותיה היתה "מחלוקת רבה", ולא פסקו חבריו גאוני דורו כמותו בענין סירכא דבוקה בטינרי, להתיר על-ידי מיעוץ ושימוש, אף על פי כן "השתיקו הגאונים ר' יוסף דוב מברסק (בעל "בית-הלוי") ור' יצחק אלחנן מקאוונא זצ"ל את הנרגנים בניזיפה", ו"אמרו שחלילה לערער על הכרעת גאון הדור כהג"ר ראובן ז"ל", "דבר זה צריך הכרעה של גדול, ומי לנו גדול מרבי ראובן".⁷

היה מורה הוראות ופוסק דינים ישר מן המקורות, התלמודים והראשונים, מברר את שיטות הראשונים בסוגיא ובגמרא, ומכריע על פי דעת איזה ראשון להוציא את הדין. לסברות שאין להן מקורות מספיקים התנגד בחריפות. לא פעם הביע באוזני תלמידיו את רתיעתו וסלידתו מפלפול וסברות. וכך הוא כותב בתשובותיו, בשו"ת "ראש לראובני", סי' ד: "דרכי בכל התשובות שחנני ד' להשיב לשואלי דבר, לא לעשות חדשות - סברות מדעתי, רק הכרח מש"ס וראשונים. והרבה דברים נדחו מדברי האחרונים שהמציאו דבר חדש מלבם" (דף ג:). ובסי' ת: "מנא לן לעשות סברות כאלה מדעתנו" (דף יב.). ובסי' י: "אין דרכי לומר סברות חדשות שאינם מוכרחים [=בגמרא], ו[ש]בראשונים אין מבואר כן; ו[כי] כעורה זו מה שפירשו לנו הראשונים שמימהם אנו שותים?!" (דף יט.). ובסי' יא: "ואני אין דרכי מעולם לומר סברות חדשות. רק במוכרחין בגמרא או מדברי הראשונים" (דף כ:). ובסי' כ: "סברות חדשות שלא מצינו זאת בראשונים - לא אמרינן" (דף מ.). ובסי' כב: "ואין לצאת מדברי הראשונים בסברות מנפשינו, אשר אין להם שורש בגמרא" (דף מה.). ועוד שם: "וחלילה לפרש דברי ראשון כדי להביא ראייה לסברה חדשה, ולעשות דברי ראשון לא כפשטא דגמרא" (דף מה:). "ובאמת אין אני כדאי להכריע בין ראשונים, ... והגם שיש לי בע"ה עוד תבלין להוסיף טעם לדברי הגאונים, לא כתבתי כלום מזה, כי מה אני להכריע בין הרים גדולים כאלה" (תשובה שנדפסה בקובץ "מוריה" שנה ב, גליון ז-ח [יט-כ], תמוז-אב ה'תש"ל, עמ' ג). וראה עוד דברי הרצי"ה במאמרו סע' ה.

5. עוד הסכמות ממנו בקונטרס "רבנו מרן ר' ראובן הלוי" להרב זאב אריה רבינר עמ' רעה-רעו. תשובות ממנו נדפסו גם בקבצי "מוריה" של מכון ירושלים.

6. בקונטרס "רבנו מרן ר' ראובן הלוי" להרב זאב אריה רבינר עמ' רעד, בשם מו"ר הרב משה צבי נריה.

7. בתשובת הראי"ה, דעת כהן סימן ל מחודש שבט ה'תרצ"ג; מו"ר הרב משה צבי נריה, שיחות הראי"ה עמ' עד ובשדה הראי"ה עמ' 470.

ב. הרב והתלמיד

"היסוד היה שימוש של ר' ראובן מדוינסק"⁸. הכל התחיל בגיל הבר-מצוה. לשמע אזנו של הנער אברהם יצחק, כי הגיע ר' ראובלי לכס רבנות דווינסק, אשר נודע ברבים שהוא כ"מעין המתגבר" ומכריע את כל חכמי ישראל בכף המאזניים, חשקה נפשו להתוודע אליו, ויעתיר הנער דברים על אביו כי יקחהו אליו⁹, אל הכרך הגדול הסמוך מאד לעיירת הולדתו של הנער, גרייבה, ורק נהר הדווינה מפריד ביניהם. ואמנם אבי הראי"ה, סיפר לנכדו, הרצי"ה, כי הרגיש שהילד הוא למעלה מכחותיו ושיפה כח הבן מכת האב. כך היה מביא את בנו העילוי לביתו של אותו גאון¹⁰, ומאז ביקר אותו לעיתים מזומנות, ורבה היתה השפעת דרך-הלימוד שלו על העילוי הצעיר¹¹. ר' ראובלי'ה התרשם מאד מהנער¹². תוך גידולו וטיפוחו אצל ר' ראובלי, שוחח עימו, ויתפלא מאד על עומק שכלו ורוחב ידיעותיו. הרבה לעסוק בתורה עם הנער המופלא, ובאחת משיחותיו אמר: "בשכל התורה של צעיר זה (הרצי"ה ציין: כבן שבע-עשרה!!!) אפשר איתו לברר סוגיה, דברים בשקלא וטריא לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, לפעמים יותר מאשר עם תלמידי-חכמים גדולים וקשישים ששםם הולך לפניהם"¹³.

גם בשתי השנים (ה'תר"מ-ה'תרמ"א) שלמד הראי"ה בלוצין (הנמצאת מעט צפונית-מזרחית לדווינסק), היה מקורב מאד לר' ראובלי ומבאי-ביתו לעתים קרובות לפלפל בדברי תורה¹⁴.

אחרי תקופת לוצין נשאר הילד בבית אבא, והיה בא כפעם בפעם אל בית רבי ראובן. השיחות הקצרות עם הגאון האדיר הזה נתנו לו את כל מבוקשו, כי יישבו לו כל הדבר הקשה, והדריכוהו בשיטת הלימוד הנכונה¹⁵. קשר אינטימי של חיבה נוצר בין הגאון הקשיש לעילוי הצעיר, והיה הרב גלוי-לב כלפי תלמידו החביב ושיתף אותו בתחושותיו האישיות¹⁶.

לתלמידו הרב נריה סיפר הראי"ה, כי בילדותו, כשהיה פוגש בר' ראובלי מעבר לנהר, בדווינסק, הדריכו זה ואמר לו: "כל סברא שבעולם היא חשודה; היא צריכה להיות מפורשת [בגמרא או בראשונים], או כמעט מפורשת", והדרכה מכוונת ומיישרת זו של אותו גאון פוסק ומשיב, המסיק "שמעתא אליבא דהילכתא" ישר מן הגמרא והראשונים, היא שהביאה, לדברי הראי"ה, לנטייתו, שנים ספורות לאחר מכן, לדרך לימודו של הנצי"ב ולקירבתו אליה¹⁷. נתיבות-לימודו נתגבשו אצל ר' ראובלי, וכשהגיע לשיבת וולוז'ין היה כבר בשל, ודרך

8. הרצי"ה, מתוך התורה הגואלת א, עמ' קנו.

9. הרב-השר יהודה לייב כהן פישמן-מימון בשם הראי"ה, שרי המאה ו עמ' 236, ובספרו "הראי"ה" עמ' כד.

10. הרצי"ה, מתוך התורה הגואלת א, עמ' מט.

11. שיחות הראי"ה עמ' סו.

12. הרצי"ה, מתוך התורה הגואלת א, עמ' קנו.

13. לשלושה באלול א, א ושיחות הרצי"ה שבתוך עיטורי כהנים מס' 115, סע' 3.

14. ט"ל הראי"ה עמ' רכח בשם אחי הרב, הרב דוב כהן קוק.

15. בשדה הראי"ה עמ' 23.

16. שיחות הראי"ה עמ' עב וראה דוגמא לכך שם.

17. שיחות הראי"ה עמ' עא, ט"ל הראי"ה עמ' סז ומועדי הראי"ה עמ' תקפא.

לימודו סלולה ובטוחה. וכשהשמיע סברה בענין היתר עגונה באוזני רבו, אמר ר' ראובלי לראי"ה: "סתירה מן הש"ס לסברא זו - אין, עכשיו צריכים לחפש ראי"ה"¹⁸.

פעם אחת היקשה הנער בן השלוש-עשרה על רבי ראובן קושיה תמורה, עמוקה והגיגנית. רבי ראובן הרהר, הרהר ולא מצא תירוץ מספיק לקושיה. לבסוף ניגש אליו, נשקו על מצחו, ואמר: "בני! מובטחני שתהיה לגאון ולתפארת לישראל"¹⁹. מרבותיו של הראי"ה בהלכה, היה זה הגאון ר' ראובלי, שהטביע את חותמו על דרך לימודו²⁰.

מעשה ברבנים שנתכנסו בביתו של ר' ראובלי לשוחח ולהשתעשע בדברי תורה. הראשון שעזב את הבית היה הראי"ה. אחרי צאתו פנה ר' ראובלי לרבנים ואמר: אכרך זה ראוי להיות ממלא מקומו²¹.

שכשהיה הנער הצעיר במחיצת רבו הזקן, והגיע זמן מעריב, לא היה ר' ראובלי מניח לציבור להתחיל בתפילה, עד שתלמידו הצעיר היה מוכן²².

הילד אשר היה חביב על רבו וזה היה ברוב ענותנותו מראה לו את תשובותיו שיעיין בהם ויחזה דעתו עליהן²³, בינתיים גדל, וגם תוך 21 חודשי אירוסיו עם בת הגאון האדר"ת, שבשש עשרה מהם למד בישיבת וולוויץ, היה מבקר אצל ראובלי. את רשמי ביקורו גולל באגרת, לאחר האירוסין, אך לפני שהתחיל ללמוד בישיבה בוולוויץ, מכ"ד באלול ה'תרמ"ד, אל המיועד להיות חותנו, הגאון האדר"ת, וזו נדפסה בספר ט"ל הראי"ה עמ' גה-נו, קצב²⁴. אחרי שמתנצל במכתב בפני חותנו המיועד, על כי אינו מאריך במכתבו אליו, מכיון ש"הימים האלה (=ימי אלול) ימי חשבון הם, ימים שהזמן יקר בהם מאד, וראוי לחוס עליו מלאבדו בדברים שאינם נחוצים כל כך לשעתם", מספר הוא לאדר"ת: "...ומסוגיא זו העירותי ביום ד' העבר [=כ' באלול ה'תרמ"ד], כשהיה לי פתחון-פה אצל כבוד הגאון האב"ד הגדול מוהר"ר ראובן הלוי שליט"א שרצה לחדש מלשון רש"י... והעירותיו מסוגיא זו... וכפי הנראה הודה לדברי בעו"ה. גם העירותיו מעוד איוהו-מקומן". גם בקיץ ה'תרמ"ה, בא לשבת חזון (ו' במנחם-אב) הביתה להוריו בגריווה, וסביר להניח שביקר את רבו גם אז, ראה מועדי הראי"ה עמ' תקמו.

18. שיחות הראי"ה עמ' ע.

19. הרב-השר יהודה לייב הכהן פישמן-מימון, שרי המאה ו עמ' 238, ובספרו "הראי"ה" עמ' כו.

20. שיחות הראי"ה עמ' סו. על דרך זו בנתיבות ר' ראובלי ראה מועדי-הראי"ה עמ' תקפא-תקפב ובליקוסי הראי"ה ב, עמ' 205.

21. הרב זאב אריה רבינר, "אור מופלא" עמ' טו.

22. הרב חיים זבולון חרל"פ, שבחי הראי"ה עמ' לו.

23. הרב-השר יהודה לייב הכהן פישמן-מימון בשם הראי"ה, שרי המאה ו עמ' 237, ובספרו "הראי"ה" עמ' כד.

24. במאמרנו "הגני"ב מוולוויץ ותלמידו הראי"ה קוק" שנדפס במאבני המקום קובץ יב, בעמ' 225 הזכרנו אגרת זו כחזו שנכתבה באלול ה'תרמ"ד ונימוקנו עמנו שם בהערה 26, שכיצד יתכן שפגש הראי"ה בר' ראובליה בהיותו בוולוויץ המרוחקת. אלא שבינתיים אחר כותבנו הערה זו, מצאתי כי מור' הרב משה צבי גרי"ה זצ"ל בספרו הנ"ל מביא בעמ' קצב, את צילום כתב-היד, ואכן מתברר כי המכתב נכתב כ"ד באלול ה'תרמ"ד ולא בה'תרמ"ה. אמנם, בינתיים נודע לנו, מדברי מור' זצ"ל בספר מועדי הראי"ה עמ' תקמו, כי גם בקיץ (ו' במנחם-אב) ה'תרמ"ה היה בבית הוריו בגריווה ומן הסתם פגש בר' ראובלי בדווינסק הסמוכה.

כעבור זמן קצר, עת סיים את לימודיו בוולוז'ין, נשא את משודכתו ביום ג' לסדר מצורע, א' בניסן ה'תרמ"ו. ר' ראוב"לי במכתביו לאדר"ת אז, היה מזרוז להשתדל להשיג משרת רבנות בשביל חתנו.²⁵

כאמור, דרכו בלימוד של הגאון-הפוסק, לקחה שבי את לבו של העילוי מגרייבה, והיא סללה לפניו את נתיבות לימודו ועיונו, בתחילת ימי גידולו ופריחתו התורנית.²⁶ לרבי ראוב"לי נודעת השפעה גדולה על עיצוב נתיבות לימודו ההלכתי.²⁷ כך ניתן לראות בספר עץ-הדר שהוציא מרן הרב ביפו בשנת ה'תרס"ו, בסימן יח (מהדו"ב עמ' צד-צה), שם הוא כותב: "כי גם דרך התורה הוא, שלא לחלק משום פרטים היוצאים מהכלל, ... והגאון רבי ראובן ז"ל מדענעבארג העיר לי זה רבות בשנים האי כללא... דבמיעוט לא חלקה תורה כמו דלא פלוג רבנן בתקנתם", ושוב שם בסימן כז (עמ' קלד). וראה הערת הרצ"ה בעזרת-כהן עמ' תיד. ובשנת ה'תרע"א, במכתב מיפו, מזכיר הרב יסוד זה שהזכיר בעץ הדר ואף מפנה לשם.²⁸

בשו"ת עזרת כהן סימן מח, כותב הרב כעבור כיובל שנים משלמד אצל ר' ראוב"לי, בשנת ה'תרפ"ב, בענין ביטול קידושין בערעור על העדים: "וזכרני שבילדותי שמשתי לפני הגאון ר' ראובן מדענעבארג ז"ל, ובאה שאלה של קדושין מרב אחד, שרצה לתקע יתד בענין כזה של טענת צחוק, ואמר הגאון ז"ל בהלצה: 'צחוק - צחוק', כלומר שאין לסמוך על זה, ואף על פי שאיני זוכר לעת עתה את הדברים בכל פרטיהם, מכל מקום הענין מצד עצמו אמת, שלא מצינו כלל מי שיחליט לומר שאם ראו העדים כל פרטי הקדושין, ולא היה שום דבר של מעשה המעכב בתורת הקיום של הקדושין, שיועיל מה שהם אומרים שכונתם היתה שהענין הוא לצחוק, דלא תליא מילתא בכונתם, כי אם בראייתם. ובפרט במקום שהיא מכחשת את העד, שאמר 'של צחוק היה הענין'...".

כמה פעמים סיפר הראי"ה כי ר' ראובן סירב להשיב תשובות כשהיה במעון-קנין ומחוסר ספרים, בניגוד לחת"ם-סופר, ושעליו אמר ר' ראובן: "בדרך כלל אנו 'נפגשים' בתשובות שונות, ורק בתשובות מיערגן (=מעון הקנין של החת"ם-סופר) דרכנו נפרדות...". אין הן דומות לתשובות שנכתבו בביתו בפרעשבורג.²⁹

ר' ראוב"לי נפטר בה' במנחם-אב ה'תרמ"ז, עת שמרן הראי"ה היה עדיין בבית חותנו בפוניבז', חודשים ספורים טרם שנתמנה כרבה של זויימל, ולכן לא זכה לראות את אשר פעל למען תלמידו אשר ייחל לראותו יושב על כס הרבנות. וישא עליו הראי"ה מספד גדול בעיירה,

25. הרב-השר יהודה לייב הכהן פישמן-מימון, שרי המאה ו עמ' 258, ובספרו "הראי"ה" עמ' נא-נב.

26. שיחות הראי"ה עמ' סט.

27. עיין מועדי הראי"ה עמ' תקף ואילך.

28. יסוד זה כותב גם באורח-משפט חלק חו"מ סי' ה סע' ה, עמ' רח: "אחר שגורה תורה לא גרע מדברי חכמים דאמרינן לא פלוג והכי נמי במידי דאורייתא לא חלקה תורה". והשווה עזרת כהן סי' ס עמ' ריד.

29. הרצ"ה, מובא בקונטרס "רבנו מרן ר' ראובן הלוי" לחרב זאב אריה רבינר עמ' רעד. שבחי ראי"ה עמ' לו בשם הנ"ל. שיחות הראי"ה עמ' עב-עג ובליקוטי הראי"ה ב, עמ' 205.

אותו פתח: "אילו זכינו היינו קוראים 'יחי ראובן ואל ימות'. עכשיו שלא זכינו, אנו קוראים 'וישב ראובן אל הבור'".³⁰

מו"ר הרב משה צבי נריה מעיד כי כשדיבר הרב על רבו, הורגש בדבריו רטט נפשי. הוא דיבר עליו בהערצה עמוקה וחרדת קודש, כאילו הוא עומד עכשיו לפניו, ונרתע כולו מרוממות אישיותו וגודל גאונותו. נראה היה שהאדם והגאון גם יחד השאירו את רשמיהם העמוקים במוחו ולבו של "העילוי מגריבה", ובנפשו הצעירה והרגישה. הרב נרי"ה מזכיר כמה ביטויים ששמע מפי הראי"ה אודות רבו: "העולם לא הכיר את ר' ראובן", "ר' ראובליה היה איש-האמת", "אה, טוהר נפשו של ר' ראובן".

בתוך הספר "רבנו מאיר שמחה זצ"ל" להרב זאב אריה רבינר זצ"ל, יש קונטרס "מרן רבנו ראובן הלוי [ר' ראובליה דינבורגר] זצ"ל", אשר קדם לרמ"ש ברבנות דווינסק. קספר, שיצא לאור בתל-אביב ה'תשכ"ו, נדפס גם מכתבו של הרצי"ה אל המחבר, מכ' באייר ה'תשכ"ו: "יקבל נא בזה את שתי רשימות אלה של הפרטים שנזכרתי ביחס להגאונים רבי ראובן ורבי מאיר שמחה זכר צדיקים לברכה".

מלבד ההשפעה הסגולית וההשפעה על שיטת הלימוד, קרוב לוודאי שהושפע מרן הראי"ה מרבו בשני תחומים נוספים:

1) במזגו הנוח ובאהבת ישראל שלו. וכך כותב ר' ראובלי (שו"ת "ראש לראובני", חלק הדרושים, דרוש ב, עמ' קז): "ואף אם עשה אחד לך שלא כהוגן אל תעשה לו מאומה, ותתנהג בעולמך הכל בחסד... וזהו חכמה גדולה איך להתנהג בעולם הכל בחסד ועל [ולפי] מדת השלימות של הגבורה של השי"ת שהוא עושה משפט... ועושה משפט לעשוקים, כן יתנהג האדם - לא ישלם גמול לאדם כפי ערך יכולתו, אדרבא בגבורתו יעשה טובות ויציל עשוק מיד עושקו".

על כמה סיפורים כאלו אודות הראי"ה, שהטיב עם מתנגדיו ושילם להם טובה תחת רעה, ראה בספר ליקוטי-הראי"ה למו"ר הרב משה צבי נריה זצ"ל, חלק ב, עמ' 39-40, 57-58, 62-64. ודברי הראי"ה על כך שם בעמ' 48. וכן בספר בשדה-הראי"ה עמ' 406-403. ובספר מועדי-הראי"ה עמ' רל, רעח-רעט, שע, תקכו-תקכה, ושם בעמ' שנא: "לא סירב לקבל שום בן אדם". וכן בספר "מלאכים כבני אדם" עמ' 199-214. וראה אגרות-הראי"ה חלק שני אגרת תיח, עג, אל הגרי"מ חרל"פ זצ"ל: "חלילה לנו למעט אף ככל-שהוא את קשר-האהבה לכל יראי-ד' וחושבי שמו, באיזו מדה שהיא, וגם דילוגם ושגיאתם, ואפילו שנאתם וקנאתם, מעוררת בנו אהבה וידידות פנימית, המעודדת אותנו לדרוש שלומם וטובתם בכל לב ונפש". ובשו"ת דעת-כהן סי' קלא כותב: "בתשובה למכתבך בענין הצדקה, דין תורה הוא שמי שבא ואמר האכילוני אין בודקין אותו, רק אם בא ואמר כסוני בודקין אותו (ע' שולחן-ערוך יורה-דעה סי' רנא סע' י). ...ובכלל יש בזמן הזה צורך להמשיך רחמים על כל ישראל, שמפני הצרות גם העבריינים שנראין כמזידין יש לומר שהם נחשבינן כשוגגים". וכן באגרת אל הסופר

30. שיחות הראי"ה עמ' עג.

31. שיחות הראי"ה עמ' עא-עב.

ר' בנימין, מתמוז ה'תרצ"ד: "בכל סיעה ובכל תנועה ישנם בודאי דברים שאיני יכול להסכים עליהם, אבל זה לא יוכל לגרום, שאהבתי מלאת השלהבת היוקדת בי לעמנו הקדוש ולכל פרטיו, תהיה נפגמת אפילו כחוט השערה, והיא עומדת בקרבי במדה שוה למכבדי ולבוזי, את כולם אני אוהב בלא מצרים" (מאמרי הראי"ה עמ' 523). ובאגרת א'קית: "על דבר מכתבי הפלסטר שנלחו מאיזה אנשים נגדי, אין כדאי לשום על זה לב כלל, גם בשעת פעולתם לא תפס הענין מקום, וקל-וחומר כעת שאין מעלה על לב דברים כאלה, שאיזה יחידים הרחוקים מהעולם ומהחיים עושים במחשכים, ואני איני מקפיד עליהם כלל, ואדרבא אני מקרב את העניים שבהם, כשהם דרושים לעזרה". וכן ראה "לשלושה באלול" למרן הרצי"ה קוק זצ"ל, א, סע' קנת, ובחוברת נפש-הראיה עמ' כא-כב. וכן סיפור הרב יהושע קניאל זצ"ל ראב"ד חיפה בתוך קובץ "מאבני המקום" יא, עמ' 60. מידה זו היתה גם מידתו של רבו הגאון הנצי"ב, וזה כתב בהעמק-דבר בראשית מט, כד ד"ה משם רועה אבן ישראל: "ממידה של חסד נפלא להיטיב למי שמריע לו".

(2) באהבת ארץ-ישראל והתמיכה ביישובה³², שכן ר' ראובל'ה היה "חובב ציון" מובהק³³. בי"ט באלול ה'תרמ"ג, בעת שלמד הראי"ה בסמרגון, אחר הכרות מבוססת עם רבו, כתב ר' ראובל'ה מכתב אל תלמיד-חכם שכנראה התנגד להתעוררות ליישוב ארץ-ישראל, אולי בשל יישובה גם על-ידי אנשים רחוקים³⁴. וכך הוא כותב (שיבת ציון ב, עמ' 3): "ובנידון ישיבת קרקע בארץ הקדושה, לא ידעתי טעם מעלת כבוד תורתו שממאן בדבר, כי אני שמחתי מאד בהתעוררות זו, כי לדעתי היא כוונת הגמרא (מגילה יז, ב) כי קבוץ גליות יהא, שהקרקע תתן פירותיה לישראל, ואחר כך תשכון שאר הברכות ואחר כך בן דוד, יעויין שם. ומה שנתהוה³⁵ ביה שעורריה באנשים היושבים על הקרקע, - לדעתי מעשה שטן הוא, כדי להשבית המלאכה הנ"ל. ולדעתי יעזר איש רעהו וחזק יאמר לאחיו. ואולי יקוים כעת מאמר חז"ל ונוכה לביאת משיח".

ובפנייה שפנו אל בנו הרב ר' קולונימוס קלמן, הוא נתבקש להביע את דעתו בשאלה של יישוב ארץ-ישראל, ולספר מה אמר על כך אביו המנוח, והוא משיב (שיבת-ציון א, עמ' 92-93): "...בזכרי את דברי קדשו של מר אבא הגאון המנוח ועל לבו הסהור אשר היה מתלקח מדי דברו בענין זה מפני דברים הכמוסים אשר היו לו בזה, וגם מפני טעמים הגלויים והתועלת הנראית לכל בזה". "ודכירנא שסיפר לי אבי הגאון המנוח ז"ל מה שענה לגביר אחד שאמר לו בדרך הלצה: 'אם הנכם מחזיקים זאת למצוה רבה, מדוע לא תעקרו דירתכם מחז"ל לגור בארץ

32. עמד על כך גם הרב-השר יהודה לייב הכהן פישמן-מימון, שרי המאה ו עמ' 238, ובספרו "הראי"ה עמ' כו.

33. "חובב ציון" כינה הגאון ר' מרדכי גימפל יפה מיהוד את ר' ראובל'ה במכתב אליו שהיה בידי הראי"ה, והרצי"ה העבירו לגנון מוסד הרב קוק - כך מובא בקונטרס "רבנו מרן ר' ראובן הלוי" להרב זאב אריה רבינר עמ' רפד.

34. הממוען הוא ר' "חיים אברהם", ומן הסתם הוא הגאון ר' חיים אברהם שפירא אב"ד סמרגון (ה'תקפ"ג-ה'תרמ"ו), בנו השלישי של רבו של ר' ראובל'ה, הגאון ר' אריה לייב שפירא אב"ד קובנה (ראה לעיל). הגאון ר' חיים אברהם שפירא הוא גם רבו של הראי"ה בסמרגון, ראה בספרים שיחות הראי"ה עמ' עה-עו וט"ל הראי"ה עמ' נא, ובמקומות רבים בספרי הרב גרי"ה זצ"ל.

35. קשיי התאקלמות הבילויים.

כדי לקיים מצות ישוב-ארץ-ישראל? ועל זה ענה ואמר במליצתו הנעימה ובצחות לשונו: 'אם הייתי אומר לך: 'לך לך מארצך וממולדתך אל הארץ הקדושה', אזי היית יכול לאמור לי גם כן מדוע אין אתם עושים כך; אך אני אינני אומר כי אם שראוי להחזיק טובה להאנשים שקבעו דירתם בארץ-ישראל וההכרח להביאם לבקש איזה עזר; ואם כן מדוע לא נהיה להם לעזר ולהעניק להם מברכת ידנו אשר ברכנו ה"י? הגביר ההוא הוסיף עוד לטעון: 'מדוע התחילו לעסוק במצוה זו רק האנשים אשר לפי אשר יראה האדם לעיניו, אינם עוסקים כל כך בתורה ובמצות, וגם אינם יראים וחרדים כל כך; ואם מצות ישוב-ארץ-ישראל גדולה היא מאד, ראוי היה ביותר שהרבנים הגדולים ויראי ה' יתחילו לעסוק בזה?'. על זה ענה אבי ז"ל ואמר: ליכא מילתא דלא רמזו חז"ל הקדושים באיזה מקום, וגם נגד הטענה הזאת אנו מוצאים בדברי חז"ל תשובה חזקה ונמרצה. דאיתא במסכת מעילה (דף יז:): כאשר גזרו גזרה שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו נדות, אמרו מי ילך ויבטל הגזרות? הלך רבי שמעון בר יוחי, שהוא מלומד בניסים, ועמו הלך ר' אליעזר בר' יוסי, ואחר-כך יצא לקראתם בן תמליון (-שד), ואמר: רצונכם אבא עמכם ועל ידי יבא נס? בכה רבי שמעון ואמר: מה שפחה של בית אבא נזדמן לה מלאך שלש פעמים (-כוונתו על הגר שפחת שרי), ואני לא פעם אחת (-כלומר ואני איני ראוי שיודמן לי גם פעם אחת), יבוא הנס מכל מקום. הרי מפורש בגמרא שאין משגיחים בנס על-ידי מי הוא בא, וכלל גדול כללו לנו חז"ל: 'יבא הנס מכל מקום'. כדברים האלה ענה מר אבא להגביר ההוא, כי מרגלא היה בפיו הקדוש שאם היו מסכימים לענין זה כל חכמי ישראל בלב אחד, אולי היתה צומחת מזה ישועה להכלל.

ובאמת אם לו היה בחיים כעת, אשר מים ומערב ומצפון ותימן, התעוררו לבם של ישראל לזה, וגם הממשלה ירום הודה נתנה רשיון לשלוח עזרה מרחוק לאחינו אשר נתיישבו בארצנו הקדושה לעבוד שם עבודת שדה וכרם, ובודאי הקב"ה לא עביד ניסא בכך, - כמה שבח והודיה היה אבי המנוח ז"ל נותן לשמו יתברך בעד החסבר אשר גבר עלינו.

אחר-כך (שם עמ' 94) הוא מספר, שכנראה התשובה הזו היתה לענות לכסיל כאיוולתו: "לפי סברת בני האדם המתעקשים בזה הענין, אבל כד נעיין בדברי חז"ל נראה איך שבחו ופארו את בני האדם העוסקים בישוב ארץ-ישראל".

ג. הערות לכמה עניינים בטעיפי מאמר הרצי"ה 'הגאון רבי ראובן זצ"ל' לסעי' א

הסיפור בהרחבה נמצא בספר שיחות הראי"ה עמ' ע בשם הראי"ה: 'פעם דברנו בהלכה בענין יבום של מומר, והקשיתי לו לרבי ראובן קושיא חמורה. הוא חשב קצת ותירץ לי. ושוב חזרתי והקשיתי, ועל זה השיב לי ר' ראובן: 'אי דייקנן כולי האי, לא הוי תנינן' (עירובין מח:). מתחילה חשבתי שזו דחיה בעלמא, אולם כשחזרתי הביתה על פני הנהר (=הדווינה), הרהרתי בדבר, והבינותי שתשובה אחרת לא היתה יכולה להינתן כאן, וסיכמתי אז במחשבתי,

כי בחצי שנה של שקידה לא הייתי מגיע לאותה הדרכה והכוונה בדרך-הלימוד, שניתנה לי באותה תשובה קצרה של ר' ראוב'לה".

ובמכתב הרצי"ה להרב זאב אריה רבינר בקונטרסו על ר' ראוב'לי, עמ' רפ: "פעם, אחרי שהגיד רבי ראובן זצ"ל לאאמו"ר הרב זצ"ל ענין אחד בתשובת הלכה, שבירר וחדש, העיר לו אאמו"ר הרב זצ"ל הערה של דייקנות מתוך המקורות, ורבי ראובן השיב לו על זה: 'אי דייקנין כולי-האי לא תנינן'. זה קבע לו קו מגביל ומברר בהגדרת דרכו בלימוד התורה, עד כמה הדייקנות יש לה ערך של לימוד התורה, - ואימתי איננה בכלל זה".

וכן סיפר הרצי"ה בשיחה בג' באלול ה'תשל"ז: "היה ר' ראוב'ליה] משיב באריכות. עמוס בעבודת התשובות. הראה לילד - אבא זצ"ל - תשובה שכתב אז, והילד העיר הערה דיקנית בסגנון. אמר לו ר' ראובן: 'אי הוה דייקנין כולי האי, לא תנינן'. זו היתה הדרכה ראשונה בדרך הלימוד, עד כמה "דייקנין" שייך ל"תנינן" ועד כמה לא שייך" (מתוך התורה הגואלת א, עמ' מט).

ושוב סיפר הרצי"ה את הדברים בג' באלול ה'תשל"ח: "ר' ראוב'ליה הציע לפניו תשובה שלו בהלכה. אבא ז"ל אמר הערה, הערה של דקדקנות. אמר ר' ראובן: הערה טובה, אבל יש גמרא, "אי דייקנין כולי האי לא תנינן". זה היה בימי הילדות. ואמר לי אבא ז"ל: "צריך שקידה גדולה בתורה, וצריך העמקה, אבל צריך בירור, עד כמה לדייק" (מתוך התורה הגואלת א, עמ' קנו).

כמו כן סיפר הראי"ה דברים אלו לרב מימון וזה הדפיסם בהרחבת דברים נוספים שאמר ר' ראובן באותה שיחה, בשרי-המאה ו, עמ' 237, ובספרו "הראי"ה" עמ' כד-כה.

לסע' ב

ראה בשינוי לשון מעט בשיחות הראי"ה עמ' ע.

ובמכתב הרצי"ה להרב זאב אריה רבינר בקונטרסו על ר' ראוב'לי, עמ' רפ: "פעם, אחרי שהגיד רבי ראובן זצ"ל לאאמו"ר הרב זצ"ל ענין אחד בתשובת-הלכה שבירר וחדש, העיר לו אאמו"ר הרב זצ"ל הערה של בירור והבנה שיש בה סתירה לדבריו. אחרי עיון והתבוננות בסתירה זו, החליט רבי ראוב'ליה, כי אמנם סותרת ומבטלת זו את דבריו. וכשראה את צערו של אאמו"ר הרב זצ"ל, שכאילו גרם לו בזה חלישות-הדעת, פנה אליו באמרו: 'מה אתם' חושבים, שאני מצטער בראותי כי יהיה עוד אחד שילמוד כמוני? - תאמינו לי שאינני מצטער מזה, אדרבה יש לי הנאה מזה".

וכן סיפר הרצי"ה בשיחה בג' באלול ה'תשל"ז: "כעבור זמן, הציע לפניו עוד תשובה. הילד פרך את התשובה. ר' ראובן הלך בחדר וחשב, ולבסוף ביטל את התשובה [שלו עצמו]. הרב-הנער הצטער שגרם צער לר' ראובן, ועמד בפניה והתבייש. ניגש אליו ר' ראובן ואמר לו: תאמין לי שאיני מצטער. אני שמח שהולך וצומח עוד גאון בישראל". (מתוך התורה הגואלת א, עמ' מט).

37. בערוך השולחן יורה-דעה סי' רמב סע' לח: "עכשיו מדברים לאדם נכבד בלשון רבים ואומרים 'שלום עליכם'".

ושוב סיפר הרצי"ה את הדברים בג' באלול ה'תשל"ח: אבא נעשה שם קבוע, בן בית, ור' ראובן מציע לפניו תשובותיו. היתה תשובה, בנין עצום, ענקי, של תורה. באריכות. אבא ז"ל שמע, ואמר פירכא. זה לא היה דיוק, אלא פירכא, והתשובה התבטלה. זה גרם למבוכה. היה נראה כאילו גרם חלישות הדעת. ר' ראובן הסתובב בחדר השני שעה שעתיים, ואין יישוב. ניגש ר' ראובן אל הרב ואמר לו: 'מה אתה חושב, שאני מצטער? אני שמח שהולך ומתפתח גדול בתורה'" (מתוך התורה הגואלת א, עמ' קנו).

לסע' ג

ראה בשינוי לשון מעט בשיחות הראי"ה עמ' ע ובבשדה הראי"ה עמ' 23. ובמכתב הרצי"ה להרב זאב אריה רבינר בקונטרסו על ר' ראובלי, עמ' רפ: "פעם, אמר רבי ראובן זצ"ל לאאמור"ר הרב זצ"ל מתוך המשך משא-ומתן של הלכה: "הלא אתם רואים, כי באים אלי תלמידי-חכמים לומדים וגדולי-תורה, זקנים ובאים בימים, והננו עוסקים בינינו בבירורי וחינוכי הלכות. יתכן שהם הספיקו בימי-שנותיהם ללמוד כמה עניני תורה יותר מכם. אבל שכל התורה - יש לכם".

כמו כן סיפר הראי"ה דברים אלו לרב מימון וזה הדפיסם בשרי-המאה ו, עמ' 237, ובספרו "הראי"ה" עמ' כה.

לסע' ה

אחד מגדולי ווילנא, הגאון ר' משה ב"ר נחמן קריינעש ה'תר"ג-ה'תרנ"ו, מח"ס אהל משה, קבוצות שו"ת עם הגהות ר' מתתיהו שטרשון, ווילנא ה'תר"מ. וכן ספר נחל משה, קבוצות שו"ת, ווילנא ה'תרמ"ו. שני הספרים עוסרו בהסכמותיו של ר' ראובליה. ושם בעמ' 160 משיב ר' ראובלי להשגותיו: "ידע מעלת כבוד תורתו, כי מעולם לא נצחני אדם, תהלה לא-ל, כי לא מבינתי זה, רק העליון עורני עד כה לראות האמת, כן יעורני עד היום האחרון, רק אני מבקש שיאריך הזמן של היום האחרון". הראי"ה היה מצטט דברים אלו, ואומר: "לא היתה כאן מידת גאווה כלשהי, ח"ו, אלא זו היתה האמת"³⁶. מכתב זה שהרצי"ה מביא, נדפס כיוכל שנים אחר פטירת ר' ראובלי בשו"ת "ראש לראובני" ריש סי' כז (דף סא.).

וכן סיפר הרצי"ה בשיחה בג' באלול ה'תשל"ז: "בספר 'נחל משה' מביא תשובה של הגאון מאור הגולה ר' ראובן, ושם פתק נוסף שלו על התשובה: 'ימחול לי, לעיין היטב בדברי. אין דרכי לדון בדברי האחרונים, אלא בדברי הראשונים'" (מתוך התורה הגואלת א, עמ' מט-נ).